

YENİ TÜREV ÜRÜNLERDEN FAİZ TAVAN SÖZLEŞMESİ (CAPS), FAİZ TABAN SÖZLEŞMESİ (FLOORS) İŞLEMLERİ VE TÜRK BANKA İŞLETMELERİNDE UYGULANMASI

Ars.Gör. Veli ÖZTÜRK*

ÖZET

Yeni Türev Ürünlerden Faiz Tavan Sözleşmesi (Caps), Faiz Taban Sözleşmesi (Floors) İşlemleri ve Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması

Bretton Woods Sistemi'nin 1973 yılında çöküşü ile birlikte, bankaların uzun vadeli ve sabit faizli krediler yerine kısa vadeli, değişken faizli kredileri tercih etmeleri sonucunda faiz maliyetlerini tam olarak ayarlayamayan firmalar faiz riski sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu koşullar altında daha önceleri fazla önemsenmeyen faiz riski yönetimi için bir dizi finansal teknik uygulamaya konulmuştur. Faiz oranlarındaki dalgalanmaların yarattığı risklerden korunmak amacıyla son yıllarda kullanılmaya başlanan yeni türev ürünlerinden en önemlileri caps ve floors sözleşmeleridir. Bu çalışmada, caps ve floors sözleşmeleri irdelenerek özellikle Türk banka işletmelerinde uygulanması ve muhasebeleştirilmesi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Caps ve floors sözleşmeleri, faiz oranı riski, yeni türev ürünler

ABSTRACT

Processes of New Derivative Products,Caps and Floors, and Its Application to Turkish Bank Enterprises

By the collapsing of Bretton-Woods System in 1973, the firms that could not adjust the interest costs faced to face the interest-risk problem due to preferring short-termed and variable interested credits to long-termed and fixed interested credits. Under these conditions, a series of financial technique was put into practice for interest risk management that had not been considered previously. Caps and floors are one of the most important derivative products that are used for the risks because of interest risk undulations. In this study, having been investigated caps and floors, application to Turkish bank enterprises and become accounting of caps and floors are considered.

Key Words: Caps and floors, interest rate risk, new derivative products

* Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Muhasebe-Finansman Eğitimi Bölümü, Araştırma Görevlisi

1. GİRİŞ

Faiz oranlarındaki dalgalanmaların yarattığı risklerden korunmak amacıyla son yıllarda yeni türev ürünler kullanılmaktadır. Bu yeni türev ürünlerden en önemlileri caps ve floors sözleşmeleridir. Bu ürünler özellikle orta dönemli projelerini kısa dönemli fonlarla finanse eden firmalar tarafından kullanılmakta ve gelecekte faiz oranlarındaki değişime karşısında bir güvence sağlamaktadır.

Çalışmanın temel amacı, faiz oranlarındaki dalgalanmaların oluşturduğu risklere karşı geliştirilen yeni finansal tekniklerden faiz tavan sözleşmesini (caps) ve faiz taban sözleşmesini (floors) tanıtmak, ortaya çıkış nedenlerini incelemek ve Türk banka işletmelerinde muhasebeleştirilmesi boyutuna örnekler vermektir.

Çalışmamızda; ilk önce türev ürünler hakkında kısaca bilgi verilmiş, faiz tavan sözleşmesi ve faiz taban sözleşmesi açıklanmıştır. Çalışmanın son kısmında ise bankalarda faiz tavan ve taban sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesine hem sözleşme alıcısı hem de sözleşme satıcısı açısından örnekler verilmiştir.

2. TÜREV ÜRÜNLERİNİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Türev ürünlerin tanımı, "Finansal Araçların Finansal Tablolarda Açıklanması" adlı 32 nolu Uluslararası Muhasebe Standardı (IAS)'nda ve "Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi" adlı 39 nolu Uluslararası Muhasebe Standardı (IAS)'nda şu şekilde yapılmıştır:

"Kredi alma, yabancı para ile borçlanma, satın alınacak mal fiyatındaki artma gibi asıl finansal araçlarla ilgili fiyat, döviz kuru, faiz oranı riskinden korunmak veya spekülasyon gelir elde etmek amacıyla yapılan vadeli işlemlere türev ürün veya türev finansal araç denmektedir. Türev ürünler, temel finansal araçların içerdiği

finansal risklerin birinin veya daha fazlasının transferinin sonuçlarından kaynaklanır."

Türev ürünlerin özellikleri şöyle özetlenebilir:¹

1- Asıl ürün diyebileceğimiz ve cari piyasada yapılan mali olaylara dayandırılması (bu olaylardan türetilmesi),

2- İşlemin başlangıcında türev ürün alımı ile ilgili olarak ya hiç ödeme yapılmaması ya da asıl ürün alımından daha az bir ödemede bulunulması. Buradaki ödeme future sözleşmesi için başlangıç teminatı, opsiyon sözleşmesi için prim kadar olmaktadır.

3- İşlemin yapıldığı tarihte sözleşmeye konu olan unsurların teslim edilmemesi ve daha sonra gereği yapılmak üzere vade sonuna ertelenmesi.

3. FAİZ TAVAN VE TABAN SÖZLEŞMELERİ

İşletmelerin risk yönetiminde ve riski devretmede kullandığı temel türev ürünler dört grupta toplanmaktadır. Bunlar; forward, futures, option ve swap'tır.

Son yıllarda bu dört temel türev ürünlerden üretilen ve bu ürünlerin değişik bir şekilde uygulanmasından meydana gelen diğer yeni türev ürünlerin kullanılması da hızla artmaktadır. Söz konusu bu yeni türev ürünler, borsa şeklinde değil, çoğunlukla banka şeklinde organize olmuş bir piyasada gerçekleştirilmektedir.

Yeni türev ürünler, faiz oranlarındaki değişikliğin yaratabileceği zararlardan korunma amacıyla geliştirilmiştir. Yöneticiler bu ürünlerden yararlanarak kısa vadeli kaynaklarla finanse edilecek orta vadeli projeleri faiz oranlarında meydana gelecek önemli artışların etkilerinden koruyabilirler².

Yeni türev ürünler, option'ın ve swap'ın değişik kullanım şekillerini kapsamına almakta-

1 Remzi ÖRTEN: **Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları**, Gazi Kitabevi, (Ankara, 2001), 6.

2 Orhan SEVİLENGÜL: **Banka Muhasebesi**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, (Ankara, 1999), 281.

dır. Yeni türev ürünlerden, option ile ilgili olanları aşağıda sıralanmıştır³:

- 1- Faiz Tavan (Caps) Sözleşmesi,
- 2- Faiz Taban (Floors) Sözleşmesi,
- 3- Faiz Yakası (Collars) Sözleşmesi,
- 4- Faiz Koridoru (Corridors) Sözleşmesi,
- 5- Bileşik Faiz Opsiyonu (Compound Options) Sözleşmesi,
- 6- Üst Bazlı (Power Caps) Faiz Sözleşmesi,
- 7- Gökkuşağı Opsiyon (Rainbow Options) Sözleşmesi.

3.1. Faiz Tavan Sözleşmesi (Caps)

Optiondan türetilmiş olan faiz tavan (caps) sözleşmesinin tanımı ve özellikleri aşağıda belirtilmiştir.

3.1.1. Tanımı

Faiz tavan sözleşmesi (caps); değişken faizli bir borcun faiz giderine bir tavan veya üst sınır getirmek için yapılan bir sözleşmedir. Böylece, değişken faizle borç alan alıcı, faiz tavan sözleşmesi satın aldığı anda, aldığı borcun faizinin üst sınırını sabitlemiş olur⁴.

Gelecekteki faiz oranını sözleşmedeki üst sınırla sabitleyen alıcının, faiz oranındaki bu sınırdan daha fazla artma riskini karşılamayı garanti eden satıcıya, bu işlemin karşılığı olarak prim ödemesi söz konusu olmaktadır.

3.1.2. Özellikleri

Faiz tavan sözleşmesi, değişken faizli işlemler için yapılmaktadır. Sözleşmede esas alınan değişken faizler LIBOR, finansman bonusu faizi, hazine bonusu faizi gibi endeksler esas alınarak yapılmaktadır. Faiz tavan sözleşmelerinde, en yaygın olarak kullanılan değişken faiz LIBOR'dur⁵.

Faiz tavan sözleşmesi satın alan alıcı, eğer piyasadaki faiz oranı sözleşmedeki faiz oranından daha yüksek olursa, daha az faiz ödemek için sözleşme satın alan alıcı, option hakkını kullanarak sözleşme hükümlerine uyar. Alıcı, sözleşmedeki faiz oranı ile piyasadaki faiz oranı arasındaki farkı, faiz tavan sözleşmesi satan satıcıdan ister⁶. Ters bir durum söz konusu olduğunda yani piyasadaki faiz oranı sözleşmedeki faiz oranından daha düşük olduğunda ise, alıcı sözleşmeye uymaz ve sözleşmeden cayar. Böyle bir durumda alıcının zararı sözleşme için ödediği prim kadardır.

Örneğin; firma yatırım yapmak için kredi ihtiyaç duymaktadır. Firma, bir bankadan kredi almıştır. Kredinin faiz oranı LIBOR'a göre belirlenmiştir. Kredi faiz oranını %20 ile sınırlamak isteyen bu firma, başka bir banka ile faiz tavan sözleşmesi (caps) imzalamıştır.

Eğer, sözleşme sonunda LIBOR %20'in üstünde olursa (örneğin %25), firma faiz tavan sözleşmesindeki oran ile piyasadaki faiz oranı arasındaki farkı (%5) sözleşmeyi satan bankadan tahsil edecektir. Böylece firmanın faiz tavan sözleşmesi yapması ile %5 oranında bir faiz avantajı olacaktır.

Eğer, sözleşme sonunda LIBOR %20'nin altında olursa (örneğin %15), firma faiz tavan sözleşmesinden cayacaktır. Çünkü piyasadaki faiz oranı, sözleşmedeki faiz oranından daha düşüktür. Böylece firmanın sadece ödediği prim kadar bir zararı olacaktır.

Faiz tavan sözleşmesi 3 ay ile 12 yıl olarak vadelenirilebilir. Daha çok 2 ile 5 yıl vadeli olanlar kullanılmaktadır. Amerikan Doları, Alman Markı, Japon Yeni, İsviçre Frangı, Fransız Frangı gibi konvertibl paralar ile Euro, uluslararası piyasalarda faiz tavan sözleşmesine konu olmaktadır⁷.

Faiz tavan sözleşmesi (caps)'ın yukarıda

3 Remzi ÖRTEN: a.g.e., 433.

4 Todd E. PETZEL: *Financial Futures and Options*, Quorum Books, (New York, 1989), 146.

5 Lin CHEN: *Interest Rate Dynamics, Derivatives Pricing, and Risk Management*, (Berlin, 1996), 41.

6 Franklin R. EDWARDS and Cindy W. MA: *Futures and Options*, McGraw-Hill Inc., (USA, New York, 1992), 559-560.

7 ÖRTEN: a.g.e., 435.

belirtilen avantajlarının yanında bazı dezavantajları da bulunmaktadır Bunlar⁸,

- Bankanın hizmetine karşılık tahsil edeceği prim, kredi miktarına bağlı olarak yüksek miktarlarda olabilmektedir. Prim miktarı firmaların nakit durumlarını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, bu durum özellikle yeterli miktarda nakdi olmayan ya da likidite durumu iyi olmayan firmalar açısından sıkıntılar yaratabilmektedir.

- Daha önce belirtildiği gibi faiz tavan sözleşmelerinde piyasa faiz oranı sözleşme oranını geçtiğinde aradaki fark firmaya ödenmektedir. Ancak, bu ödemenin yapılacağına dair bir garanti bulunmamaktadır. Çünkü faiz tavan sözleşmeleri piyasalarında garanti sağlayan bir aracı kurum yoktur. Dolayısıyla, karşı taraf bu farkı firmaya ödemeyebilir. Bu durumda da kredi riski ortaya çıkabilecektir.

3.2. Faiz Taban Sözleşmesi (Floors)

Optiondan türetilmiş olan yeni türev ürünlerden faiz taban (floors) sözleşmesinin tanımını ve özellikleri aşağıda belirtilmiştir.

3.2.1. Tanımı

Faiz taban sözleşmesi (floors), faiz tavan sözleşmesinin (caps) tersi bir işlem için yapılmaktadır.

Faiz taban sözleşmesi (floors); değişken faizli bir alacağın faiz gelirine bir taban veya alt sınır getirmek için yapılan bir sözleşmedir. Böylece, değişken faizle borç veren satıcı, verdiği borcun faiz alt sınırını garanti altına almaktadır.

Gelecekteki faiz oranını sözleşmedeki alt sınırla sabitleyen alıcının, faiz oranının bu sınırın altında düşmesi riskini karşılamayı garanti eden satıcıya, bu işlemin karşılığı olarak prim ödemesi söz konusu olmaktadır.

3.2.2. Özellikleri

Faiz tavan sözleşmesi, değişken faizli işlemler için yapılmaktadır sabit faizli işlemler için yapılmaz. Sözleşmede esas alınan değişken faizler LIBOR, finansman bonosu faizi, hazine bonosu faizi gibi endeksler esas alınarak yapılmaktadır. Faiz taban sözleşmelerinde, en yaygın olarak kullanılan değişken faiz endeksi, LIBOR'dur.

Faiz taban sözleşmesi satın alan alıcı, alacağından elde edeceği faiz gelirinin azalmasını garanti altına almak istemektedir¹⁰. Eğer piyasadaki faiz oranı, sözleşme yapılarak alt sınır oluşturulan faiz oranından daha düşük olursa, daha fazla faiz tahsil etmek için sözleşme satın alan alıcı, option hakkını kullanarak sözleşme hükümlerine uyar. Alıcı, sözleşmedeki faiz oranı ile piyasadaki faiz oranı arasındaki farkı, faiz taban sözleşmesi satan satıcıdan tahsil eder¹¹. Tersine bir durum söz konusu olduğunda yani piyasadaki faiz oranı sözleşmedeki faiz oranından daha yüksek olduğunda ise, alıcı sözleşmeye uymaz ve sözleşmeden cayar. Böyle bir durumda alıcının zararı sözleşme için ödediği prim kadardır.

Örneğin; firma elinde bulunan nakit fazlasını bir bankaya vadeli hesap açtırarak değerlendirmiştir. Firma, bankadan vade sonundaki LIBOR üzerinden faiz tahsil edecektir. Faiz oranlarının gelecek günlerde düşeceğini düşünen firma, bir bankadan faiz taban sözleşmesi (floors) satın alarak, faiz oranını %10 ile sabitlemiştir.

Eğer, sözleşme sonunda LIBOR %10'un altında olursa (örneğin %8), firma faiz taban sözleşmesindeki oran ile piyasadaki faiz oranı arasındaki farkı (%2) sözleşmeyi satan bankadan tahsil edecektir. Böylece firmanın faiz taban sözleşmesi yapması ile %2 oranında bir faiz avantajı olacaktır.

8 Semra KARACAER: "Faiz Oranı Caps, Floor ve Collar Anlaşmaları ve Muhasebe Uygulamaları", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, (Ankara, 1999), 37.

9 Joseph D. KOZIOL: **Hedging Principles, Practices, and Strategies for the Financial Markets**, John Wiley&Sons, (New York, 1990), 102.

10 Bernard MANSON: **Interest Rate Risk Management**, Graham&Trotman, (London, 1993), 256.

11 Frank J. FABOZZI: **Measuring and Controlling Interest Rate Risk**, (Pennsylvania, 1996), 210.

Eğer, sözleşme sonunda LIBOR %10'un üstünde olursa (örneğin %16), firma faiz taban sözleşmesinden cayacaktır. Çünkü piyasadaki faiz oranı, sözleşmedeki faiz oranından daha yüksektir. Böylece firmanın sadece ödediği prim kadar bir zararı olacaktır

İşletmelerin bankalardaki mevduatı, varlıkları arasında yer alan özel sektör tahvili, hazine bonosu, devlet tahvili, ters repo ve diğer alacaklarla ilgili değişken faiz gelirleri için faiz gelirlerinde, taban sözleşmesinin uygulanması söz konusu olabilmektedir.

4. BANKALARDA FAİZ TAVAN VE TABAN SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Bu kısımda, faiz tavan sözleşmesi ve faiz taban sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde dikkat edilmesi gereken hususlar belirtildikten sonra, bankalarda faiz tavan ve taban sözleşmelerinin yapılması halinde, hem sözleşmeyi alan bankanın, hem de sözleşmeyi satan bankanın muhasebe kayıtlarına örnekler verilmiştir:

4.1. Faiz Tavan ve Taban Sözleşmeleri ile İlgili Genel Muhasebe Uygulamaları

Faiz tavan ve taban sözleşmeleri, option'dan türetilmiş yeni türev ürünler oldukları için, genel muhasebe uygulamaları ile ilgili hususlar da optiona benzemektedir. Faiz tavan ve taban sözleşmeleri ile ilgili genel muhasebe uygulamalarında şu hususlara dikkat edilmelidir;

1- Alıcının ödediği prim dönemsellik ilkesine uygun olarak alıcı açısından aktifte dönem ayırıcı hesaplarda, satıcı açısından pasifte dönem ayırıcı hesaplarda izlenir ve vade veya işlemin sona erdirilme (cayma) tarihinde ilgili gelir veya gider hesaplarına aktarılır¹².

2- Faiz tavan ve taban sözleşmelerinde, satıcının karşıt bir işlemle yükümlülüğünden kurtulma hakkı söz konusu olmaz.

3- Bu türev ürünlerle ilgili işlemlerde,

genellikle depozito ve teminat ödenmesi söz konusu değildir¹³.

4- Alıcının zararı ödediği primle sınırlı iken kârı sınırsızdır

5- Satıcının zararı sınırsız iken kârı tahsil edilen prim kadardır

6- Faiz tavan ve taban sözleşmelerinde, başabaş veya zararlı bir durum söz konusu olduğunda, alıcı sözleşmeden cayma hakkını kullanır ve sözleşme hükümlerine uymaz. Böylece alıcının ödediği primin tamamı zarara dönüşmüş olur.

4.2. Bankaların Faiz Tavan Sözleşmesi (Caps) Yapması

Uygulama Örneği:

A Bankası, B Bankasından 01.02.2001 tarihinde 2.000.000.000 TL. tutarında kısa vadeli bir kredi almıştır. Alınan kredi değişken faizli olup, Yıllık TÜFE + Yıllık %10 faizlidir. A Bankası, TÜFE'nin ileriki aylarda yükseleceğini düşünerek, C Bankasından bir "faiz tavan sözleşmesi" satın almıştır.

Faiz tavan sözleşmesinde;

Sözleşme Tarihi	: 01.02.2001
Temel Alınan Endeks	: TÜFE
Vade	: 6 ay
Hesaplaşma Sıklığı	: 6 ay
Tavan Faiz Oranı	: %35
Prim Oranı	: %0.6'dır

Faiz tavan sözleşmesinin bittiği tarihte (01.08.2001) TÜFE Yıllık %80 olarak gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki bilgilere göre, A Bankasının ve C Bankasının yapmış oldukları faiz tavan sözleşmesi ile ilgili olarak yapacakları muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır;

12 ÖRTEN: a.g.e., 33-34.

13 Nejat TENKER: **Finansal Muhasebe**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, (Ankara, 1999), 371.

4.2.1. Faiz Tavan Sözleşmesi Satın Alan Bankanın Muhasebe Kayıtları**(A Bankası)**

a) Yıllık TÜFE + Yıllık %10 faiz oranlı kredinin alınması

----- 01.02.2001 -----		
010 KASA HESABI	2.000.000.000	
342 YURTIÇİ BANKALARDAN		
KULLANILAN KREDİLER-(TP)		2.000.000.000
342.00 Kısa Vadeli		
----- / -----		

b) Faiz tavan sözleşmesinin satın alınması

----- 01.02.2001 -----		
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ		
İŞLEMLERDEN ALACAKLAR-(TP)	2.000.000.000	
964.40 Para ve Faiz Opsiyonları		
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE		
İLGİLİ İŞL. BORÇLAR-(TP)		2.000.000.000
966.40 Para ve Faiz Opsiyonları		
----- / -----		

c) Prim ödemesinin kaydı

----- 01.02.2001 -----		
280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR-(TP)	12.000.000	
280.01 Peşin Ödenen Giderler		
280.011 Diğer		
010 KASA HESABI		12.000.000
Prim Tutarı: 2.000.000.000 x %0,6 = 12.000.000		
----- / -----		

d) Faiz tavan sözleşmesi faiz farkının tahakkuku

----- 01.08.2001 -----		
222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	200.000.000	
222.07 Döviz ve Faiz Haddiyle İlgili İşlem Faiz ve Gider Reeskontları		
572 PARA PİY. VE VADELİ DÖVİZ İŞLEMLER. ALINAN FAİZ-(TP)		200.000.000
572.00 Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden		
Faiz Oranı: $(\%80 + \%10) / 2 = \%45 - \%35 = \%10$		
Tahsil Edilecek Faiz: $2.000.000.000 \times \%10 : 200.000.000$		
----- / -----		

e) Faiz tavan sözleşmesi faiz farkının tahsili

----- 01.08.2001 -----		
010 KASA HESABI	200.000.000	
222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESK.		200.000.000
222.07 Döviz ve Faiz Haddiyle İlgili İşlem Faiz ve Gider Reesk.		
----- / -----		

f) Faiz tavan sözleşmesinin yapıldığında ödenen primin gider yazılması

----- 01.08.2001 -----		
840 TÜRK PARASI İŞLEMLERDEN VERİLEN KOMİSYON VE ÜCRETLER	12.000.000	
840.99 Diğer Komisyon ve Ücretler		
280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR		12.000.000
280.01 Peşin denenen Giderler		
280.019 Diğer		
----- / -----		

g) Alınan kredinin faizi ile birlikte ödenmesi

----- 01.08.2001 -----		
342 YURTIÇİ BANKALARDAN KULLANILAN KREDİLER-(TP)	2.000.000.000	
342.00 Kısa Vadeli		
622 YURTIÇİNDE KULLANILAN KRED. VER. FAİZLER-(TP)	900.000.000	
622.00 Yurt İçindeki Bankalardan Kullanılan Kredilere 622.001 B Bankası		
010 KASA HESABI		2.900.000.000
Faiz: 2.000.000.000 x [(%80+%10)/2] : 900.000.000		
----- / -----		

h) Nazım hesapların kapatılması

----- 01.08.2001 -----		
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. BORÇLAR-(TP)	2.000.000.000	
966.40 Para ve Faiz Opsiyonları		
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. ALACAKLAR-(TP)		2.000.000.000
964.40 Para ve Faiz Opsiyonları		
----- / -----		

Yukarıdaki örnek uygulama incelendiğinde; 6 aylık dönem sonunda TÜFE Yıllık %80 olduğundan, A Bankası B Bankasına 900.000.000 TL. faiz ödeyecektir. Bunun yanında, A Bankası, C Bankasından faiz tavan sözleşmesi satın aldığı için, C Bankasından %10 (%45-%35) oranında 200.000.000 TL. faiz tahsil edecektir.

A Bankasının "faiz tavan sözleşmesi" satın alması neticesinde, devrettiği risk tutarı veya kârı 188.000.000 TL.dır (Tahsil ettiği faiz - ödediği prim : 200.000.000 TL. - 12.000.000 TL. = 188.000.000 TL.)

Eğer, 01.08.2001 tarihinde TÜFE Yıllık %50

olarak gerçekleşmiş olsaydı; A Bankası için, faiz tavan sözleşmesine uymak zararına olacaktı. A Bankası, faiz tavan sözleşmesine uyarsa %35 faiz ödeyecek, sözleşmeye uymazsa %30 (%25+%5) faiz ödeyecekti. Buda A Bankasına %5 oranında daha fazla faiz yükü getirecekti. A Bankası bu durumda, C Bankası ile yaptığı faiz tavan sözleşmesine uymayacak ve cayma hakkını kullanacaktı.

A Bankası, C Bankasından satın aldığı faiz tavan sözleşmesinden caydığında, zararı ödediği prim tutarı olan 12.000.000 TL. (2.000.000.000 x %0,6 = 12.000.000 TL.) kadar olacaktı.

4.2.2. Faiz Tavan Sözleşmesi Satan Bankanın Muhasebe Kayıtları

(C Bankası)

a) Faiz tavan sözleşmesinin satılması

----- 01.02.2001 -----		
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLERDEN ALACAKLAR-(TP) 964.40 Para ve Faiz Opsiyonları	2.000.000.000	
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. BORÇLAR-(TP) 966.40 Para ve Faiz Opsiyonları		2.000.000.000
----- / -----		

b) Prim tahsilinin kaydı

----- 01.02.2001 -----		
010 KASA HESABI	12.000.000	
392 ALACAKLI GEÇİCİ HESAPLAR 392.02 Kazanılmamış Gelirler 392.029 Diğer		12.000.000
Prim Tutarı: 2.000.000.000 x %0,6 = 12.000.000		
----- / -----		

c) Faiz tavan sözleşmesi gereği ödenecek faiz farkının tahakkuku

----- 01.08.2001 -----		
626 PARA PİY. VE VADELİ DÖVİZ İŞLEMLERİNE VERİLEN FAİZ. - (TP) 626.00 Bankalararası Para Piyasası İşlemlerine	200.000.000	
361 FAİZ VE GİDER REESKONTL. 361.07 Döviz ve Faiz Haddiyle İlgili İşl. Faiz ve Gider Reeskontları		200.000.000
Ödenecek Faiz: $2.000.000.000 \times (\%45 - \%35) : 200.000.000$		
----- / -----		

d) Faiz tavan sözleşmesi faiz farkının ödenmesi

----- 01.08.2001 -----		
361 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI 361.07 Döviz ve Faiz Haddiyle İlgili İşlem. Faiz ve Gider Reeskontları	200.000.000	
010 KASA HESABI		200.000.000
----- / -----		

e) Faiz tavan sözleşmesinin yapıldığında tahsil edilen primin gelir yazılması

----- 01.08.2001 -----		
392 ALACAKLI GEÇİCİ HESAPLAR 392.02 Kazanılmamış Gelirler 392.029 Diğer	12.000.000	
760 BANKACILIK HİZMETLERİ GELİRLERİ -(TP) 760.99 Alınan Diğer Komisyon ve Hizmet Gelirleri		12.000.000
----- / -----		

f) Nazım hesapların kapatılması

----- 01.08.2001 -----		
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. BORÇLAR-(TP) 966.40 Para ve Faiz Opsiyonları	2.000.000.000	
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. ALACAKLAR-(TP) 964.40 Para ve Faiz Opsiyonları		2.000.000.000
----- / -----		

Yukarıdaki örnek uygulamada C Bankasının durumu incelendiğinde; 6 aylık dönem sonunda TÜFE Yıllık %80 olduğundan, C Bankası satmış olduğu faiz tavan sözleşmesi gereğince A Bankasına %10 (%45-%35) oranında 200.000.000 TL. faiz ödeyecektir. Sözleşme yapılırken almış olduğu prim tutarı olan 12.000.000 TL. dikkate alındığında, C Bankasının faiz tavan sözleşmesi satması sonucunda, 188.000.000 TL. zararı olmuştur.

Eğer, 01.08.2001 tarihinde TÜFE Yıllık %50 olarak gerçekleşmiş olsaydı; A Bankası C Bankası ile yaptığı faiz tavan sözleşmesine uymayacak ve cayma hakkını kullanacaktı. Bu durumda, C Bankası sattığı faiz tavan sözleşmesinden, tahsil ettiği prim tutarı olan 12.000.000 TL. kâr elde edecekti.

4.3. Bankaların Faiz Taban Sözleşmesi (Floors) Yapması

Uygulama Örneği:

K Bankası, Lişletmesine 01.09.2000 tarihinde 5.000.000.000 TL. tutarında bir yıl vadeli bir kredi vermiştir. Verilen kredi değişken faizli olup, faiz oranı yıllık TÜFE + %10'dur.

TÜFE'nin düşeceğini tahmin eden K Bankası 01.09.2000 tarihinde M Bankasından yıllık faiz oranı %55 olan bir "faiz taban sözleşmesi" satın almıştır Uygulanan prim oranı %0.6'dır

31.12.2000 tarihinde TÜFE yıllık %40

31.08.2001 tarihinde TÜFE yıllık %30 olarak gerçekleşmiştir.

Bu bilgilere göre faiz taban sözleşmesinin alıcı durumundaki K Bankasının ve satıcısı durumundaki M Bankasının muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır;

4.3.1. Faiz Taban Sözleşmesi Satın Alan Bankanın Muhasebe Kayıtları**(K Bankası)**

a) Yıllık TÜFE + %10 faiz oranlı kredinin verilmesi

----- 01.09.2000 -----		
116 KISA VADELİ AÇIK DİĞER KREDİLER-(TP)	5.000.000.000	
116.11 Diğer Müşteriler- (Özel)		
116.110 L İşletmesi		
010 KASA HESABI		5.000.000.000
----- / -----		

b) Faiz taban sözleşmesinin satın alınması

----- 01.09.2000 -----		
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ		
İŞLEMLERDEN ALACAKLAR-(TP)	5.000.000.000	
964.40 Para ve Faiz Opsiyonları		
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE		
İLGİLİ İŞL. BORÇLAR-(TP)		5.000.000.000
966.40 Para ve Faiz Opsiyonları		
----- / -----		

c) Prim ödemesinin kaydı

----- 01.09.2000 -----		
280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR-(TP)	30.000.000	
280.01 Peşin Ödenen Giderler		
280.011 Diğer		
010 KASA HESABI		30.000.000
Prim Tutarı: 5.000.000.000 x %0,6 = 30.000.000		
----- / -----		

d) Yılsonunda, sözleşmenin yapıldığında ödenen primin 2000 yılına düşen payının gider yazılması

-----31.12.2000-----		
840 TÜRK PARASI İŞLEMLERDEN VERİLEN		
KOMİSYON VE ÜCRETLER	10.000.000	
840.99 Diğer Komisyon ve Ücretler		
280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR	10.000.000	
280.01 Peşin denenen Giderler		
280.019 Diğer		
30.000.000 / 12 : 2.500.000 x 4 ay = 10.000.000 TL.		
----- / -----		

e) Yılsonunda verilen kredinin faiz gelir tahakkuku

-----31.12.2000-----		
220 KREDİ FAİZ. GELİR TAHAKKUK REESK-(TP)	835.000.000	
220.01 Faiz Reeskontları		
514 KISA VADELİ DİĞER KREDİL.		
ALINAN FAİZ-(TP)		835.000.000
514.11 Diğer Müşterilerden-(Özel)		
514.110 L İşletmesi		
Faiz Oranı: %40 + %10 : %50 / 12 : 4,17 x 4 ay : %16,7		
Tahsil Edilecek Faiz: 5.000.000.000 x %16,7 : 835.000.000		
----- / -----		

f) Vade sonunda (31.08.2001) faiz taban sözleşmesi faiz farkının tahakkuku

-----31.08.2001 -----		
222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	750.000.000	
222.07 Döviz ve Faiz Haddiyle İlgili İşlem Faiz ve Gider Reeskontları		
572 PARA PIY. VE VADELİ DÖVİZ		750.000.000
İŞLEMLER. ALINAN FAİZ-(TP)		
572.00 Bankalararası Para Piyasası İşlemlerinden		
Faiz Oranı: (%30 + %10) = %40 - %55 = %15		
Tahsil Edilecek Faiz: 5.000.000.000 x %15 : 750.000.000		
----- / -----		

g) Faiz taban sözleşmesi faiz farkının tahsili

-----31.08.2001 -----		
010 KASA HESABI	750.000.000	
222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESK.		750.000.000
222.07 Döviz ve Faiz Haddiyle İlgili İşlem Faiz ve Gider Reesk.		
----- / -----		

h) Faiz taban sözleşmesinin yapıldığında ödenen primin, 2001 yılına düşen payının gider yazılması

-----31.08.2001 -----		
840 TÜRK PARASI İŞLEMLERDEN VERİLEN KOMİSYON VE ÜCRETLER	20.000.000	
840.99 Diğer Komisyon ve Ücretler		
280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR		20.000.000
280.01 Peşin denenen Giderler		
280.019 Diğer		
30.000.000 / 12 : 2.500.000 TL. x 8 ay = 20.000.000 TL.		
----- / -----		

1) Verilen kredinin faizi ile birlikte tahsili

-----31.08.2001-----			
010 KASA HESABI	7.220.000.000		
116 KISA VADELİ AÇIK DİĞER KREDİLER-(TP)		5.000.000.000	
116.11 Diğer Müşteriler- (Özel)			
116.110 L İşletmesi			
220 KREDİ FAİZLERİ GELİR TAHAKKUK REESKONT-(TP)		835.000.000	
220.01 Faiz Reeskontları			
514 KISA VADELİ DİĞER KREDİL. ALINAN FAİZ-(TP)		1.165.000.000	
514.11 Diğer Müşterilerden-(Özel)			
514.110 B İşletmesi			
380 ÖDENECEK VERGİ, RESİM, HARÇ VE PRİMLER		100.000.000	
380.00 Ödenecek Vergiler			
380.005 BSMV			
390 MUHTELİF BORÇLAR		120.000.000	
390.22 Kaynak Kull. Destekleme Fonu			
Kredi Faizi: 5.000.000.000 x (%30 +%10) : 2.000.000.000			
BSMV : 2.000.000.000 x 0,05 : 100.000.000			
KKDF : 2.000.000.000 x 0,06 : 120.000.000			
----- / -----			

h) Nazım hesapların kapatılması

-----31.08.2001-----			
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. BORÇLAR-(TP)	5.000.000.000		
966.40 Para ve Faiz Opsiyonları			
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. ALACAKLAR-(TP)		5.000.000.000	
964.40 Para ve Faiz Opsiyonları			
----- / -----			

Yukarıdaki örnek uygulama incelendiğinde; kredinin vadesi dolduğunda TÜFE %30 olduğundan, L Firması K Bankasına 2.000.000.000 TL. faiz ödeyecektir. Bunun yanında, K Bankası, M Bankasından faiz taban sözleşmesi satın aldığı için, M Bankasından %15 (%55-%40) oranında 750.000.000 TL. faiz tahsil edecektir.

K Bankasının "faiz taban sözleşmesi" satın alması neticesinde, devrettiği risk tutarı veya kârı 720.000.000 TL. dir. (Tahsil ettiği faiz - ödediği prim : 750.000.000 TL. - 30.000.000 TL. = 720.000.000 TL.)

Eğer, 31.08.2001 tarihinde TÜFE %60

olarak gerçekleşmiş olsaydı; K Bankası için, faiz taban sözleşmesine uymak zararına olacaktı. K Bankası, faiz taban sözleşmesine uyarsa % 55 faiz tahsil edecek, sözleşmeye uymazsa %60+%10 : % 70 faiz tahsil edecekti. Bu durumda K Bankası için %25 oranında faiz kaybı oluşacaktı. K Bankası bu durumda, M Bankası ile yaptığı faiz taban sözleşmesine uymayacak ve cayma hakkını kullanacaktı.

K Bankası, M Bankasından satın aldığı faiz taban sözleşmesinden caydığında, zararı ödediği prim tutarı olan 30.000.000 TL. (5.000.000.000 x %0,6 = 30.000.000 TL.) kadar olacaktı.

4.3.2. Faiz Taban Sözleşmesi Satan Bankanın Muhasebe Kayıtları

(M Bankası)

a) Faiz taban sözleşmesinin satılması

-----01.09.2000-----		
964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞLEMLERDEN ALACAKLAR-(TP) 964.40 Para ve Faiz Opsiyonları	5.000.000.000	
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE İLGİLİ İŞL. BORÇLAR-(TP) 966.40 Para ve Faiz Opsiyonları		5.000.000.000
----- / -----		

b) Prim tahsilinin kaydı

-----01.09.2000-----		
010 KASA HESABI	30.000.000	
392 ALACAKLI GEÇİCİ HESAPLAR 392.02 Kazanılmamış Gelirler 392.029 Diğer		30.000.000
Prim Tutarı: 5.000.000.000 x %0,6 = 30.000.000		
----- / -----		

c) Yılsonunda, sözleşmenin yapıldığında tahsil edilen primin 2000 yılına düşen payının gelir yazılması

-----31.12.2000 -----		
392 ALACAKLI GEÇİCİ HESAPLAR	10.000.000	
392.02 Kazanılmamış Gelirler		
392.029 Diğer		
760 BANKACILIK HİZMETLERİ		
GELİRLERİ -(TP)		10.000.000
760.99 Alınan Diğer Komisyon ve Hizmet Gelirleri		
30.000.000 / 12 : 2.500.000 x 4 ay = 10.000.000 TL.		
----- / -----		

d) Vade sonunda (31.08.2001) faiz taban sözleşmesi faiz farkının tahakkuku

-----31.08.2001 -----		
626 PARA PİY. VE VADELİ DÖVİZ İŞLEM.		
VERİLEN FAİZ. - (TP)	750.000.000	
626.00 Bankalararası Para Piyasası İşlemlerine		
361 FAİZ VE GİDER REESKONTL.		750.000.000
361.07 Döviz ve Faiz Haddiyle İlgili İşl.		
Faiz ve Gider Reeskontları		
Ödenecek Faiz: 5.000.000.000 x (%55-%40) : 750.000.000		
----- / -----		

e) Faiz taban sözleşmesi faiz farkının ödenmesi

-----31.08.2001 -----		
361 FAİZ VE GİDER REESKONTLARI	750.000.000	
361.07 Döviz ve Faiz Haddiyle İlgili İşlem.		
Faiz ve Gider Reeskontları		
010 KASA HESABI		750.000.000
----- / -----		

f) Faiz taban sözleşmesinin yapıldığında tahsil edilen primin, 2001 yılına düşen payının gelir yazılması

-----31.08.2001-----		
392 ALACAKLI GEÇİCİ HESAPLAR	20.000.000	
392.02 Kazanılmamış Gelirler		
392.029 Diğer		
 760 BANKACILIK HİZMETLERİ		
GELİRLERİ -(TP)		20.000.000
760.99 Alınan Diğer Komisyon ve		
Hizmet Gelirleri		
 30.000.000 / 12 : 2.500.000 TL. x 8 ay = 20.000.000 TL.		
----- / -----		

h) Nazım hesapların kapatılması

-----31.08.2001-----		
966 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE		
İLGİLİ İŞL. BORÇLAR-(TP)	5.000.000.000	
966.40 Para ve Faiz Opsiyonları		
 964 DÖVİZ VE FAİZ HADDİ İLE		
İLGİLİ İŞL. ALACAKLAR-(TP)		5.000.000.000
964.40 Para ve Faiz Opsiyonları		
----- / -----		

Yukarıdaki örnek uygulamada M Bankasının durumu incelendiğinde; 6 aylık dönem sonunda TÜFE Yıllık %30 olduğundan, M Bankası satmış olduğu faiz taban sözleşmesi gereğince K Bankasına %15 (%55-%30) oranında 750.000.000TL. faiz ödeyecektir. Sözleşme yapılırken almış olduğu prim tutarı olan 30.000.000 TL. dikkate alındığında, C Bankasının faiz taban sözleşmesi satması sonucunda, 720.000.000 TL. zararı olmuştur.

Eğer, 31.08.2001 tarihinde TÜFE Yıllık %60 olarak gerçekleşmiş olsaydı; K Bankası M Bankası ile yaptığı faiz taban sözleşmesine uymayacak ve cayma hakkını kullanacaktı. Bu durumda, M Bankası sattığı faiz taban sözleşmesinden, tahsil ettiği prim tutarı olan 30.000.000 TL. kâr elde edecekti.

5. SONUÇ

Günümüzün değişen ekonomik ve siyasi koşullarına bağlı olarak hem ülkeler hem de işletmeler için uluslararası ticaret ve ilişkiler giderek artmakta, artık mal ve hizmet alım-satımı, yatırım ve finansman kararları sadece ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde ele alınmaktadır. Artan uluslararası ekonomik ve finansal işlemler, değişen ve giderek artan birçok finansal gereksinimlere cevap verecek yeni ürünlerin ge-

liştirilmesini de zorunlu kılmışlardır Özellikle faiz oranlarında ve döviz kurlarındaki büyük ve hızlı dalgalanmalar işletmelerin finansal risklerle karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur.

Faiz tavan sözleşmesi (caps) ve faiz taban sözleşmesi (floors) işletmelerin, faiz risklerinden korunmasına olanak sağlayan yeni türev ürünlerdendir. İşletmeler, faiz tavan ve taban sözleşmeleri yaparak, orta hatta uzun vadeli yatırımlarında faiz oranı risklerini yok edebilmektedir.

Günümüzde Türkiye’de, bilgi ve deneyim eksikliği ile mevzuat ve altyapı yetersizliği risk yönetimi tekniklerine olan talebin fiili talebe dönüşmesini engelleyici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Türkiye’de finans piyasalarında gözlenen istikrarsızlığın finansal riskten kaçınma tekniklerinin gelişmesinde önemli bir engel olduğu görülmektedir.

Uluslararası piyasalarda uzunca bir geçmişe sahip olan faiz riskinden korunma tekniklerinden olan caps ve floors uygulamalarının Türkiye’de benimsenmesi, büyük ölçüde tekniklerin tanınmasına, bankacılık sektöründe olduğu kadar diğer sektörlerde de yararlarının anlaşılmaya bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Chen, Lin, **Interest Rate Dynamics, Derivatives Pricing, and Risk Management**, Berlin, 1996.
- Edwards, Franklin R. and Cindy W. MA. **Futures and Options**, McGraw-Hill Inc., USA, New York, 1992.
- Fabozzi, Frank J. **Measuring and Controlling Interest Rate Risk**, Pennsylvania, 1996.
- Karacaer, Semra, "Faiz Oranı Caps, Floor ve Collar Anlaşmaları ve Muhasebe Uygulamaları", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, (Ankara, 1999), 37.
- Kozioł, Joseph D. **Hedging Principles, Practices, and Strategies for the Financial Markets**, John Wiley&Sons, New York, 1990.
- Manson, Bernard, **Interest Rate Risk Management**, Graham&Trotman, London, 1993.
- Örten, Remzi, **Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001.
- Petzel, Todd E. **Financial Futures and Options**, Quorum Books, New York, 1989.
- Sevilengül, Orhan, **Banka Muhasebesi**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1999.
- Tenker, Nejat, **Finansal Muhasebe**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1999.